

TENDINȚE ȘI TRANSFORMĂRI ALE COMUNITĂȚII MONDIALIZATE

Dumitru DODUL

Universitatea de Stat din Moldova

Constituirea unor grupuri mai largi decât cele naționale necesită și constituirea unor noi ideologii, care să le satisfacă. Statul național, ce se considera absolut suveran, devine „prea mic” pentru a juca un rol real la scară planetară. Globalizarea implică o anumită unicitate și este necesară conștientizarea faptului că lumea devine, pentru prima oară în istorie, un cadru social, economic dar și cultural unic. În cazul în care în trecut practicile și procesele sociale și culturale puteau fi înțelese ca un set de fenomene locale, relativ independente, globalizarea face ca lumea să devină „un singur loc”. Un alt aspect-cheie al globalizării presupune schimbarea și, în mod special, în domeniul tehnologiilor avansate, în sectoarele transporturilor și telecomunicațiilor, fenomen ce a contribuit esențial la constituirea spațiului comunitar global.

Cuvinte-cheie: globalizare, societate de masă, istorie, cultură, mobilitate socială, identitate, conștiință.

TRENDS AND CHANGES OF GLOBAL COMMUNITY

National state that is considered absolutely sovereign, is "too small" to play a real role on a global scale. Formation of larger groups than national groups requires also ideologies constitution that would satisfy them. Globalization involves some uniqueness and it is necessary to realize that the world becomes for the first time in history, a social, economic and cultural unique. If past practices and social and cultural processes could be understood as a set of local phenomena, relatively independent, globalization makes the world become "one place".

Keywords: globalization, mass society, history, culture, social mobility, identity, awareness.

Dezvoltarea tehnologică și economică, mobilitatea ridicată, caracteristici esențiale ale contemporaneității, au dus atât la depășirea hotarelor naționale în limitele cărora statele suverane își exercită dreptul la guvernare, cât și la redirectionarea relațiilor dintre oameni și instituții. Acest fenomen, cunoscut sub denumirea de globalizare sau mondializare, „termeni care ascund mai multe decât lasă să se înțeleagă”, deschide un câmp larg de acțiune cercetătorilor din diverse domenii pentru a găsi răspuns la provocările timpului. În vederea abordării redimensionării aspectelor existenței devine necesară o analiză a proceselor ce duc la schimbările care au loc în cadrul sociocultural, ca rezultat al dinamizării relațiilor internaționale, inclusiv în baza schimburilor culturale, condiționate în mare parte de economia mondială. Pe măsură ce domeniul activităților umane se extinde dincolo de reglementările statului-națiune, regulile jocului au devenit „prea strâmte” și necesită readaptări permanente cu scopul de a garanta o bună desfășurare a relațiilor la diferite niveluri. Însă, rezultatul scontat, în loc să stabilească o transparență în diversele domenii ale activității umane, mai mult bulversează „opinia publică”, dar și expertii în domeniu.

Marile probleme ale timpului nostru sunt semnele unei crize fundamentale care provine dintr-o viziune depășită despre lume. Gândirea epocii moderne, care ne-a smuls din liniștea unității, nu ne mai satisface. Trăim astăzi un moment de fractură, o necesară schimbare de paradigmă și aceasta nu doar în interiorul științei, ci în întreaga noastră viață. Omenirea a ajuns la punctul în care poate observa și analiza paradoxurile acelei epoci, readuse în discursul recent de fenomenul globalizării. Construind o piață unică a bunurilor și informațiilor, globalizarea a revitalizat surprinzător forțele aparent adormite ale identității. Astfel, renașterea identităților este privită ca ceva care iese din cadru, întrucât contrazice procesul istoric actual, care presupune o societate postindustrială, postcolonială, postnațională.

De aceea, istoria nu poate evita contradicțiile pe care omul trebuie să le îndure și să le depășească pentru atingerea scopului propus. Aceasta este drama cu care se confruntă oamenii și grupările sociale. Faptele, acțiunile, viața unui om sunt prin excelență viața lui istorică. Omul și istoria, din punct de vedere ontic, dar și metodologic și epistemologic, nu sunt entități antitetice polare. Ruperea omului de istorie ne apare tot atât de imposibilă precum ruperea istoriei de om, conceperea ei fără acei care o fac și o trăiesc.

Omul este ființă istorică, produs și creator de fapte istorice, obscure sau strălucitoare, de excepție unice, sau indefinit repetabile, din momentul constituirii sale ca subiect ce dă finalitate proprie și sens acțiunilor și conduitelor sale. De aceea, nimic din activitatea materială și spirituală cu care omul a schimbat lumea și conținutul epocilor nu scapă istoriei și putem subscrie postulatul istoriei ca știință a omului.

Chiar dacă această știință rămâne permanent fragmentară, parțială, ne oferă doar fragmente ale aventurii umane, istoria conferă un sens ansamblului pe care nu-l poate epuiza.

Totodată, istoria este cea mai mare ispită a omului. Caracterul masiv al istoriei și măreția aparentă a proceselor care o compun se impun de o manieră extraordinară omului, care este literalmente zdrobit de ea conștientând să fie unealta devenirii istorice. Acesta este conflictul tragic care există între om și istorie și care este imposibil de soluționat.

Din perspectivă escatologică, istoria este făcută de intervențiile active ale personalităților istorice, dar istoria, în fond, nu ține seama de persoană, de ceea ce are persoana unic, de neînlocuit, ireductibil. Istoria se interesează de general, chiar atunci când se ocupă de individual. O astfel de istorie se face pentru omul mediu și „pentru mase” [1], dar omul mediu este o unealtă abstractă, nu o ființă concretă. Pentru omul mediu, orice alt om se transformă într-un mijloc. Această istorie stă sub semnul universalului și generalului, amândouă dominând particularul și individualul. Omul este obligat să accepte greutatea istoriei, el este incapabil să iasă din ea și să se elibereze, căci destinul lui se realizează în istorie. Omul este ființa în care lumea istorică este prezentă și cu care se intercalează din interiorul ei. Astfel, noțiunea de ființă istorică exprimă continuitatea devenirii umanului în dublul sens: cel al contemporaneității omului cu datele esențiale ale structurii și devenirii colective în care există, dar și cel al actualizării datelor, care îl preced. Existența istorică este reflectată în conștiința istorică care reunește într-o matrice complexă și contradictorie elemente ce exprimă niveluri diferite de cunoaștere și înțelegere a ceea ce este istoria.

Angajând o anumită înțelegere a omului, a sensului vieții, filosofia constituie, implicit, acel nucleu de elemente teoretice care formează punctul de plecare și baza reflecțiilor asupra societății și istoriei sale. Totodată, rezolvarea problemelor umane ale unui timp, întrevederea perspectivelor evoluției viitoare nu sunt posibile fără o cunoaștere perfectă a moștenirii umanității, fără o înțelegere clară a posibilităților de care aceasta dispune – două aspecte ce țin esențial de ceea ce numim conștiința istorică, de care filosofia nu poate face abstracție în calitatea ei de concepție despre lume și viață [2].

Analiza conștiinței istorice o considerăm indisolubil legată de aceea a creativității istorice. Prin creație, materială și spirituală, omul își apropie lumea, se înalță la conștiința de sine, prin care se opune lumii și mișcă pe raportul său cu lumea.

În concepția istorică actuală, în care s-a încetățenit ideea rolului subiecților în realizarea propriei deveniri, relația istorie-creativitate se impune de la sine. De asemenea, istoria este semnificativă nu doar pentru înțelegerea genezei conștiinței de sine a unui popor, ci și pentru analiza finalității creației. Oamenii își făuresc ei înșiși istoria, dar și-o făuresc nu după bunul lor plac și în împrejurări alese de ei, ci în împrejurări care există independent de ei, împrejurări date și moștenite din trecut.

Postmodernității subliniază caracterul relativ al construcției istorice, pornind de la faptul că în actuala lume nu este nimic ce ar corespunde unei esențe, unui adevăr. După „moartea lui Dumnezeu” survine moartea celorlalte valori. Astfel, istoria își caută semnificația deosebită prin lansarea unui anumit proiect; raportându-se la acest proiect, faptele istorice capătă o anumită valoare. În sens mai larg, se insistă că știința istoriei nu ne poate oferi soluții pentru determinarea perspectivelor din viitor. Din aceste considerente este inutilă căutarea unor principii sau legi generale ale istoriei. Lyotard, în „Condiția postmodernă” [3], consemnează că societatea occidentală a pierdut încrederea în tot felul de ideologii care pretind să instaureze societatea paradisiacă. Acest fapt este cauzat de pierderea ideii de unitate atât pe plan conceptual, cât și social. Astăzi societatea nu se mai concepe ca fiind o unitate ce ar dispune de posibilități foarte mari de a opera cu informația, ceea ce duce la o independență și, în ultimă instanță, la o trecere de la colectivități sociale la o stare a societății compuse din atomi individuali. Este unul din paradoxurile actuale, cunoscuta sintagmă „unitate prin diversitate” ce caracterizează o încercare de a construi o comunitate în baza principiilor și valorilor general valabile, totodată o altă fațetă a realității fiind caracterizată de procesele dezumanizării, depersonalizării care sunt determinate și de o mobilitate socială sporită în condițiile tranziției nu doar de la o guvernare la alta, dar și de trecerea la un alt tip de societate – societatea globală. Conștiința constituită în baza unor principii, norme și valori este supusă unei redimensionări a acestora de noile condiții de existență. Acest fenomen complex și contradictoriu este însoțit de conflicte și neînțelegeri, care nu au fost ocolite de nici o societate, stat sau civilizație. Important este ca schimbările respective să influențeze în așa fel perceperea lumii, încât tradiția istorică, religia, originea să rămână factori de o primă importanță [4].

Constituirea unor grupuri mai largi decât cele naționale necesită și constituirea unor ideologii, care să le satisfacă. Astfel, se formează o nouă conștiință. Această conștiință este împărtășită deopotrivă și de cadrele de conducere ale companiilor transnaționale, de intelectuali, poeți sau pictori. Statul național, ce se consideră absolut suveran, devine „prea mic” pentru a juca un rol real la scară planetară. Nici unul dintre statele existente la etapa actuală nu-și mai poate asigura de unul singur apărarea și prosperitatea, nu poate preîntâmpina războaiele nucleare, catastrofele ecologice și diminuarea resurselor. Despre o astfel de evoluție atenționează A.Toffler încă în anii '60 ai secolului trecut [5].

Un alt aspect ce denotă tendințele comunității mondializate ține de apariția și constituirea *societății de masă*, sintagmă creată la sfârșitul secolului al XIX-lea pentru a descrie societățile moderne, în care formele tradiționale de asociere, precum comunitatea, clasa, etnicitatea, religia, au decăzut și în care predomină formele de organizare la scară largă, birocratizate și marcate de relații impersonale. Societatea de masă se caracterizează prin: dispersia spațială a membrilor săi, absența unor forme concrete de organizare, absența tradițiilor, valorilor și credințelor comune, slăbirea autorității instituțiilor și individualismul, consumul agresiv al unor bunuri culturale eterogene, produse în afara grupului, amplificarea izolării și alienării indivizilor [6]. Cuvântul-cheie pentru societatea de masă este eterogenitatea. Dorința de mobilizare a sentimentelor și a loialității pentru propria națiune și de inducere a fricii și urii pentru celălalt a determinat declanșarea unei propagande prin mass-media.

În societățile tradiționale, existența individului era determinată, pe de o parte, de mediul geografic, demografic și socioeconomic, iar, pe de altă parte, de cel cultural. Ținem să subliniem că anume cultura unui popor reprezintă acel fond comun care ne determină individualitatea, capacitățile de acțiune, exprimare și creativitate. Acest fond cuprinde tradiții, obiceiuri, istorie și toate celelalte creații ale unui popor, care alcătuiesc, după cum menționează O.Spengler, sufletul culturii.

Apariția comunicării de masă, alături de alte importante creații ale civilizației industriale, aduc la schimbarea societăților; este vorba despre cel de-al „treilea val”, despre civilizația postindustrială sau informațională.

Tiparul, telefonul, radioul, televizorul și Internetul au transformat relațiile dintre oameni într-un fenomen global, lucru care a dus la schimburi culturale intense. Culturile naționale încep să împrumute diferite elemente străine; acest proces de aculturație și uniformizare poate duce inevitabil la realități foarte triste – la dispariția culturilor naționale. Unul dintre mediatorii acestor schimbări este și mass-media guvernată în mare de legile profitului. Succesul la public – singurul criteriu viabil – a dus, în timp, la crearea unor produse culturale care trebuiau să răspundă cerințelor și dorințelor „mulțimii”. Aceste creații sunt făcute la comandă, după standarde menite să-i ușureze publicului consumul. Teoriile comunicării de masă se concentrează pe factorii sociali și culturali care intervin în relația societății cu mijloacele de comunicare și au la bază ipoteze fundamentale despre comportamentul uman. Obiectivul acestora era să înțeleagă motivul pentru care indivizii reacționează, se comportă sau se adaptează, conform unor pattern-uri și în urma unor stimuli ai comunicării de masă [7]. Perspectiva educației devine astfel un punct de pornire în studierea efectelor campaniilor mediatice, deoarece transmiterea de informații prin intermediul televiziunii, presei va produce modificări majore atât în gândirea umană la nivel individual, cât și în dezvoltarea culturală la nivel colectiv. Atitudinile, convingerile și comportamentul membrilor societății sunt modelate de sistemele socioculturale.

Astfel, socializarea este un fenomen prin care ființele umane întrețin o relație cu semenii, se adaptează la mediu și se raportează la ceilalți. De asemenea, socializarea „reprezintă eticheta unui set de relații de comunicare complexe, pe termen lung și multidimensionale, între indivizi și diferiți agenți ai societății, care au ca rezultat pregătirea individului pentru viață, într-un mediu sociocultural” [8]. În acest sens, mijloacele de comunicare în masă joacă rolul de agenți ai socializării. Ele au o importanță crescândă în educarea „publicului larg”. Mass-media sugerează publicului ce comportament să adopte, cum să acționeze și ce anume trebuie să înțeleagă dintr-un conținut mediatic. De aceea, studiul este orientat spre influențe directe asupra individului și a societății. Este cunoscut faptul că unul dintre rolurile fundamentale ale culturii mediatice este producerea identității. Acest rol rezultă din funcția de socializare și integrare pe care mass-media o îndeplinește și care a constituit identitatea post-modernă, caracteristică omului-masă.

Socializarea generează formarea individului, îl ajută să însușească cultura în cadrul căreia se dezvoltă. Din perspectiva psihanalizei, individul trebuie să-și controleze pornirile interioare, astfel încât comportamentele provocate de ele să nu fie în contradicție cu normele sociale. Tot în contextul social este căpătată și concepția despre sine, prin interacțiunea cu ceilalți. Procesele sociale actuale duc la nivelarea individualităților,

fenomen caracteristic societății de masă, birocratizate și consumatoare de cultură mediatică. În cadrul acestei comunități anxietatea devine boală psihică specifică epocii. Eu-l post-modern a pierdut adâncimea, coerența și substanțialitatea. Subiecții au implodat în mase. Experiențele indivizilor sunt fragmentate, discontinue, disjunctive. Indivizii traumatizați sunt o celebrare a dispersiei schizoide, nomadice și anomice. Ei dețin o identitate de piață: consumatori ai societății-spectacol, care degenerază într-o lume a anarhiei. Haosul cu care ne confruntăm astăzi este și o consecință a dezvoltării tehnologice și economice, datorită căreia un număr important al activităților umane se situează pe o scală mondială. Proces ce presupune transferul tehnologiilor avansate din statele occidentale în țările în curs de dezvoltare. Însă, schimbările respective duc la creșterea șomajului în statele dezvoltate, fenomen specific perioadelor de criză, caracteristică generală a societăților avansate la etapa actuală.

Globalizarea implică o anumită „unicitate” și este necesar a conștientiza faptul că lumea devine, pentru prima dată în istorie, un cadru social și cultural unic. În cazul în care în trecut practicile și procesele sociale și culturale puteau fi înțelese ca un set de fenomene locale, relativ „independente”, globalizarea face ca lumea să devină „un singur loc”. Acest fapt este exemplificat, în mod evident, de modul în care relațiile economice ale statelor se încadrează într-o economie capitalistă globală și de modul în care efectele proceselor industriale locale asupra mediului pot deveni rapid probleme globale. Se poate observa că atât conceptul de globalizare, cât și procesele empirice pe care acesta le descrie, au o anumită înclinație spre „unitar”.

Unicitatea globală mai poate fi abordată și din perspectiva care determină din ce în ce mai mult relațiile sociale și, în același timp, drept cadru de referință prin care indivizii își concep existența, identitățile. Acest fapt nu întotdeauna implică o uniformizare simplistă de asimilare a „culturii globale”, ci mai degrabă o comunicare de pe poziții egale, o interdependență spontană a culturilor, ceea ce o distinge net de „imperialismul cultural”, caracterizat de premeditarea efectului omogenizator. Totodată, acest subiect readuce în discuție procesul de aculturație, favorizat de politicile de asimilare a culturilor dominate, care reprezintă un pericol pentru culturile „minore”.

Procesele sociale actuale, migrațiile în masă, mobilitatea sporită – caracteristici de bază ale globalizării, redefinesc identitatea concepută ca sistem autoreglator, care reacționează la orice schimbări. Astfel, la indivizii care migrează dintr-un mediu cultural în altul sistemul identitar nu totdeauna recunoaște pattern-urile familiale sau alte elemente caracteristici țării din care au plecat. Aceste schimbări ulterior provoacă un dezechilibru în sistem. Însă, conform teoriei sistemelor, orice dezechilibru în cadrul unui sistem poate fi reversibil și poate avea capacitatea să restabilească echilibrul într-o nouă formă; în cazul nostru, putem menționa despre adoptarea unor noi pattern-uri culturale, temporare, sau... în dependență de individ și de circumstanțele create în/sau de țara gazdă.

În acest sens, un pericol pentru culturile minore prezintă aceste schimbări (migrațiile în masă, mobilitatea sporită), care duc la golirea statului național de conținutul său identitar național și cultural. Din aceste considerente, menționăm că mobilitatea socială, caracteristică atât concetățenilor noștri, cât și reprezentanților majorității statelor din Estul Europei postcomuniste, le permite acestora, alături de adaptabilitatea sporită pentru orice loc din spațiul european, să se integreze rapid în procesul de globalizare atât în plan noisic (spiritual), cât și social și economic.

Un alt aspect-cheie al globalizării presupune schimbarea, în mod special în domeniul tehnologiilor, inovațiilor, în sectoarele transporturilor și telecomunicațiilor, despre care se crede că au avut o contribuție primordială la crearea spațiului comunitar global. Pe de o parte, mondializarea, devenită, în acest sens, o mișcare universală, presupune o atitudine specifică față de liberalizarea relațiilor economice și presupune, de fapt, declararea unui anumit teritoriu (oraș, municipiu, stat, de exemplu) ca teritoriu internațional, mondial, cu responsabilități și drepturi la scară internațională. Însă, important este că regulile jocului sunt elaborate de „mari” actori economici, politici, din care considerente și persistența standardelor duble, care au un impact negativ asupra tuturor. Pe de altă parte, redusă la conceptele economice, se poate spune că globalizarea contrastează cu naționalismul economic și cu protecționismul. Este înrudită cu economia de piață liberă și cu neoliberalismul. Împarte unele din caracteristici cu internaționalizarea, în special atunci când vorbim despre penetrarea hotarelor statelor naționale. Formarea spațiului comunitar global presupune o mai mare apropiere între diferite părți ale lumii odată cu creșterea posibilităților de schimburi personale, înțelegere mutuală și prietenie între cetățenii „internaționalizați” și crearea civilizației globale. Însă, una dintre marile probleme ale globalizării ține de reducerea surselor de fragmentare și de slăbire a coeziunii sociale, a sentimentelor de

frustrare ale unor grupuri și comunități, pe fondalul „ciocnirilor dintre civilizații” [9]. În acest context, o provocare ce necesită o ripostă imediată ține de funcționalitatea sistemului internațional, în condițiile intensificării relațiilor dintre aceste părți. Țările dezvoltate, ca principali actori în spațiul mondial, au o responsabilitate sporită în coordonarea politicilor economice, în condițiile în care evoluția economiilor acestora se sincronizează. În același timp, marile economii sunt obligate să dovedească o deosebită inteligență politică și generozitate în abordarea problemelor legate de comerțul internațional și de relațiile financiare internaționale. Fără o astfel de coordonare, riscurile unor recesiuni paralizante cresc. În acest context, menționăm eficacitatea nulă sau foarte redusă a instituțiilor actuale în guvernarea problemelor globale [10]. În concluzie, considerăm că globalizarea, concepută sub forma „noii economii”, presupune o contractare a spațiului și o redimensionare a timpului. Astfel, noua entitate/civilizație sau noile entități ne transformă în producători ai propriei noastre identități, ne oferă o imagine mai complexă a propriei personalități, dar această imagine este, totodată, și un produs al noilor instituții, care și-au creat actualele paradigme în cadrul transformărilor sociale și, la rândul lor, au stabilit tiparele în care se poate manifesta individul.

Referințe:

1. Bondur G.G. Construcția nihilistă a lumii sociale // *Hermeneia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2006, nr.6, p.113-133.
2. Crișan V., Puha E. *Conștiința istorică*. - București: Editura Științifică, 1989.
3. Lyotard J.F. *Condiția Postmodernă*. - București: Babel, 1993.
4. Godin C. *Sfârșitul umanității*. - Chișinău: Știința, 2005.
5. Toffler A. *Șocul viitorului*. - București: Politica, 1973.
6. Coman M. *Introducere în sistemul mass-media*. - Iași: Polirom 1999.
7. DeFleur M., Ball-Rokeach Sandra. *Teorii ale comunicării de masă*. - Iași: Polirom, 1999.
8. *Ibidem*.
9. Bondur G.G. Construcția nihilistă a lumii sociale // *Hermeneia. Revistă de studii și cercetări hermeneutice*, 2006, nr.6, p.113-133.
10. Ștefanachi B. *Filosofia Noii Economii. Modalitate de legitimare a liberalismului*. - Iași: TIPO MOLDOVA, 2005.

Prezentat la 03.12.2012